

Снігова Олена Юріївна,
*доктор економічних наук,
старший науковий співробітник відділу промислової політики;
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»*

ЩОДО ОБМЕЖЕНЬ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ВУГІЛЬНИХ РЕГІОНІВ НА ПРИНЦИПАХ СПРАВЕДЛИВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Визначення моделі повоєнної відбудови України та її регіонів триває з початку повномасштабного вторгнення. Незважаючи на концептуальну невизначеність процесу, одним з безумовних його напрямів є енергетична трансформація економічної діяльності як частина «зеленої» відбудови. Важливість напрямку підкреслено зазначенням серед пріоритетних та перспективних напрямів залучення інвестицій на цілі відновлення України у низці проєктів документів з відновлення. Його реалізація має стати важливим кроком інтеграції України до ЄС, а принципи сталого розвитку мають становити базис у економічному розвитку всіх регіонах країни.

Особливого підходу потребують вугільні регіони. У таких регіонах, що зазнали незворотних руйнувань промислової інфраструктури під час війни та економіка яких не підлягає швидкому відновленню за «старою» моделлю, потребують чіткого визначення інноваційних засад регіонального повоєнного розвитку, а знаходження точок економічного зростання, зокрема й на основі промислової діяльності, повинно відбуватися в контексті чіткого розуміння, якою має бути їх «зелена» відбудова. Вугільні регіони, які не зазнали руйнувань або такі руйнування були незначними та їх усунення не вплинуть на економічну структуру, зберігатиметься структурна інертність. Подолання цієї структурної інертності потребує особливих підходів її оновлення.

У Європейському Союзі базовою перехідною моделлю «нового зеленого курсу» для регіонів, що залежать від викопного палива, є справедлива трансформація. *Вона спрямована на максимізацію для суспільства вигід від переходу до низьковуглецевої економіки та мінімізацію труднощів для працівників вуглецевозалежних галузей та територій за рахунок:*

- ✓ скорочення інвестицій у вуглецевозалежні сектора економіки та забезпечення надійних стійких інвестицій в сектора та технології з низьким рівнем вуглецевих викидів;
- ✓ активної державної політики на ринку праці з одночасним соціальним захистом вивільнених працівників;
- ✓ розширеного соціального діалогу між стейколдерами із залученням профсоюзів, роботодавців та громадянського суспільства;
- ✓ диверсифікації локальної економіки, що спирається на точки економічного зростання з перспективою на майбутнє.

У вітчизняному законодавстві справедлива трансформація визначена як «модель розвитку регіону, що передбачає гідне життя та достатній заробіток усім

мешканцям, в тому числі працівникам, на яких вплине процес відмови від викопного палива (ліквідація виробничих потужностей, закриття вугледобувних підприємств тощо)» [4].

Основою встановлення напрямів економічного відновлення вугільних регіонів України на принципах справедливої трансформації має бути встановлення економічного потенціалу, яким володіють регіони та визначення обмежень і вимог до характеристик економічної діяльності, які впливають безпосередньо з вимог справедливого енергетичного переходу на засадах справедливої трансформації. Вони стануть запобіжниками щодо використання потенціалу, яким володіють регіони; визначення точок економічного зростання у нових соціально-економічних та політичних умовах.

Встановлення економічного потенціалу, яким володіють регіони. *Економічний потенціал* – це сукупність наявних та придатних до мобілізації економічних ресурсів, оптимальне використання яких сприятиме досягненню поставлених цілей та вирішенню конкретних завдань (досягненню цілей соціально-економічного розвитку).

Вугільні громади в Україні зосереджено у Дніпропетровській, Донецькій, Луганській (Донецький вугільний басейн), Волинській та Львівській (Львівсько-Волинський вугільний басейн) областях. Основою економіки таких громад є вуглевидобуток, який здійснюється шахтним способом. Умови вуглевидобутку у громад є схожими. Це обумовлює певну схожість проблем, які виникли унаслідок функціонування вугільної промисловості на території цих громад, та що постають перед громадами при виявленні або формуванні точок економічного зростання. Одночасно між громадами існують природні відмінності, що обумовлюють ступінь економічної диверсифікації громад, рівень урбанізації, а також їх унікальні проблеми та можливості.

Вугільні громади володіють певним потенціалом, властивим їм від природи (природний), або набутим унаслідок виробничої діяльності, який можливо та доцільно використовувати для економічного розвитку територій після закриття вугільних підприємств. Такі ресурси надають можливість за належної державної політики встановити точки економічного зростання таких регіонів у процесі відмови від використання вугілля в енергетичних цілях. Але ступінь вивченості й промислове освоєння вугільних районів в Україні неоднакові.

Особливого акценту при визначенні економічного потенціалу вугільних громад потребують вугільні поклади, які як ресурси місцевого розвитку втрачають свою значущість при наростанні економічної недоцільності продовження видобутку або неможливості його використання в енергетичних цілях. Проте залишається можливість використання вугілля в неенергетичних цілях за умови збереження рентабельності вуглевидобутку. Отримання синергетичного ефекту від крос-секторального використання вугілля на інноваційній основі обумовить розвиток у громадах суміжних з вугільною промисловістю галузей з інноваційним потенціалом. *Це може забезпечити*

синергетичний ефект при виробництві:

✓ «чистої» енергії - на підставі використання інноваційних технологій вуглевидобутку для хіміко-технологічної переробки вугілля (виробництво водовугільної суміші (CWS), водню та синтетичних палив);

✓ вуглецевих матеріалів - продуктів хімічного синтезу (вуглепластику; вуглецевого волокна, оптоволокна, аміаку, толуолу, нафталену, фенолів, лаків, фарб, розчинників, барвників, вибухових речовин, лікарських засобів, запашних речовин тощо), що мають поширене використання в інших секторах промисловості;

✓ рідкоземельних, кольорових металів, сірки, отриманих у процесі переробки вугілля, техногенної сировини і шахтних вод вугільних родовищ у промислових масштабах.

Широкий спектр неенергетичних корисних копалин надає підстави для формування точок зростання місцевої економіки за рахунок розвитку:

✓ виробництв будівельної продукції, що буде особливо актуальним в рамках потреб у повоєнному відновленні країни;

✓ видобутку стратегічно важливих рідкоземельних (ванадій, германій, галій, молібден) та кольорових (цинк, свинець) металів.

Паралельно досягнення синергетичного ефекту є можливим від утилізації відходів вуглевидобутку при виробництві будівельних матеріалів, вогнетривкої сировини, глинозему, абразивів, рідкоземельних металів.

В громадах природно-кліматичні умови є сприятливими для розвитку нетрадиційної та відновлюваної енергетики. За основними складовими нормованого економічно-доцільного потенціалу областей потенційно-ймовірний потенціал вугільних громад розподіляється наступним чином: теплова енергія стічних вод (МВт год/рік) – Дніпропетровська (1,0), Донецька (0,55), Львівська (0,64) області; сонячна енергетика (МВт год/рік) – Волинська (0,47); енергія низькопотенціальної теплоти ґрунту (МВт год/рік) – Донецька (0,69), Волинська (0,3), Луганська (1,0) [1].

Громади мають розвинену промислову інфраструктуру та потужний промисловий потенціал в галузях вугледобувній, машинобудівній, хімічній, харчовій, деревообробній, виробництві будівельних матеріалів тощо. Для вугільних громад з високим ступенем диверсифікації економіки точками економічного зростання можуть стати наявні виробничі потужності, які потребують оновлення на засадах впровадження інноваційних технологій. В монофункціональних вугільних громадах, що трансформуються, промислова інфраструктура вугільних підприємств є «точкою зростання», підвищення інвестиційної активності для розвитку промислової діяльності в громаді та становить базу економічної диверсифікації. Разом з тим, секторальна диверсифікація промислового потенціалу є значною та залежить від рівня урбанізації громад. Висока підприємницька активність населення характерна для міських громад, де залишаються вільними сегменти ринку для розвитку малого і середнього підприємництва в економіці міста.

Монофункціональні вугільні громади мають більш закрити для інвестування економіку, що суттєво залежить від стану гірничодобувної галузі. Потенціал малого та середнього підприємництва як двигуна економічного розвитку монофункціональними вугільним и громадами використовується недостатньо. Рівень диверсифікації за рахунок розвитку малого та середнього бізнесу у вугільних громадах Донецького вугільного басейну є нижчим, ніж в інших регіонах України та вугільних громадах Львівсько-Волинського вугільного басейну.

Визначення обмежень та вимог до характеристик економічної діяльності вугільних регіонів у повоєнний період, які впливають безпосередньо з вимог справедливого енергетичного переходу на засадах справедливої трансформації.

В Україні процес справедливої трансформації тільки розпочато. Затвердження Концепції Державної цільової програми справедливої трансформації вугільних регіонів України на період до 2030 року засвідчило наміри Уряду щодо розв'язання проблем вугільних регіонів, які виникають внаслідок енергетичного переходу - відмови від викопного палива [4].

Концепцією визначено сфери, вирішення проблем в яких потребують державного втручання для забезпечення справедливої трансформації. Згідно з офіційно визнаним концептуальним підходом справедлива трансформація в Україні буде здійснюватися «шляхом комплексного розв'язання проблемних питань, які виникають внаслідок зменшення видобутку вугілля та поступового закриття вугледобувних та суміжних підприємств» за певними сферами. Серед визначених сфер – економічна, зміни в якій внаслідок справедливої трансформації передбачають та вимагають урахування при стратегічному плануванні промислового розвитку України.

Робота над імплементацією положень справедливої трансформації в документи з економічного розвитку триває. Але урахування завдань справедливої трансформації при плануванні повоєнного відновлення регіонів є недостатнім. Зокрема виявлено обмежений підхід до їх розв'язання в Плані економічного відновлення України [2], у оновленій Державній стратегії регіонального розвитку до 2027 року (документ на опрацюванні Міністерством інфраструктури України), нормативно-правових документах з підтримки альтернативних джерел енергії, інфраструктури відновлювальної енергетики [3]. Залишається невирішеним завдання окреслення змін у промисловості внаслідок справедливої трансформації, що є ключовим при стратегічному плануванні промислового розвитку в умовах енергетичного переходу.

Стратегічне планування економічного відновлення потребує встановлення обов'язкових рамкових умов, які мають бути враховані в стратегічних документах. Їх вплив обумовлений міжнародними та внутрішніми зобов'язаннями (угоди, нормативно-правові та законодавчі акти тощо) країни та об'єктивними трендами сучасного світового та європейського промислового розвитку. Такі рамкові умови економічного розвитку України та її регіонів у

повоєнний період мають витікати з необхідності імплементації Угоди про асоціацію ЄС та урахуванні Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, які встановлено як беззаперечні орієнтири розвитку економічної, соціальної та екологічної спрямованості. При плануванні промислового розвитку з урахуванням завдань справедливої трансформації необхідно враховувати національні інтереси в економічній та енергетичній сферах, що передбачає забезпечення енергетичної незалежності країни; стійкість функціонування промислового сектору; недопущення енергетичної бідності населення у спосіб, що не спотворює функціонування конкурентних енергетичних ринків; економічну ефективність використання енергоресурсів; енергоефективність національної економіки, зокрема промисловості; зобов'язань України щодо досягнення екологічно прийняттого впливу промисловості на навколишнє природне середовище (декарбонізація промислової діяльності).

Таким чином, в умовах здійснення задекларованого Україною енергетичного переходу, виходячи з євроінтеграційних зобов'язань та необхідності захисту національних інтересів України, чинниками впливу на економічний розвиток є:

- ✓ забезпечення низьковуглецевого економічного/промислового розвитку;
- ✓ економічна диверсифікація територій, що підпадають під вплив енергетичного переходу;
- ✓ захист національних інтересів в енергетичній та економічній сферах.

Це впливатиме на якісні характеристики економічного розвитку та завдання повоєнної реконструкції вугільних регіонів України, сприятиме формуванню задач структурної трансформації економіки на підставі європейських вимог до промислового розвитку. Зокрема, під впливом вищевизначених чинників формуються характеристики економічного розвитку вугільних регіонів у повоєнний період. *Частка з них впливають безпосередньо з вимог справедливого енергетичного переходу на засадах справедливої трансформації:*

- відмова/зниження видобутку вугілля в енергетичних цілях;
- енергетична трансформація промисловості;
- створення нових/розвиток галузей з виробництва обладнання відновлювальної енергетики (енергомашинобудування);
- трансформація вугільної галузі;
- створення нових галузей, пов'язаних з неенергетичним використанням вугілля.

Список використаних джерел

1. Олейко В.М., Стрельбіцька Н.Є. Енергетичний потенціал НВДЕ областей України. *Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит.* 2011. №3. С 35-42.
2. План економічного відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/>
3. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-

2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України №695 від 5 серпня 2020 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF>

4. Про схвалення Концепції Державної цільової програми справедливої трансформації вугільних регіонів України на період до 2030 року. Постанова Кабінету Міністрів України № 1024 від 22 вересня 2021 р. URL: [ihttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2021-%D0%BF#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2021-%D0%BF#Text)

*Соболева Ганна Григорівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та маркетингу;
Іванова Анастасія Дмитрівна,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти;
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова*

ПЕРСОНАЛІЗАЦІЯ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ПРІОРИТЕТ У СУЧАСНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ КОСМЕТИЧНИХ БРЕНДІВ

У сучасному бізнес-середовищі персоналізація стає ключовим трендом, який кардинально трансформує взаємодію між компаніями та їхніми споживачами. Це означає адаптацію продуктів і послуг відповідно до конкретних потреб і вподобань клієнтів, що дозволяє створювати унікальний досвід для кожного покупця. Особливо важливою персоналізація є в сферах, де індивідуальні особливості мають вирішальне значення, зокрема у косметичній індустрії. Сучасні технології, такі як штучний інтелект, дають можливість брендам аналізувати дані про своїх споживачів та надавати продукти, які ідеально відповідають їхнім вимогам.

Персоналізація не лише підвищує лояльність споживачів, але й стає важливим елементом стратегічного розвитку для багатьох компаній. Косметичні бренди, постійно прагнучі задовольнити індивідуальні запити, мають усі шанси стати лідерами у впровадженні інновацій в цій галузі. Наприклад, технології аналізу стану шкіри на основі штучного інтелекту дозволяють компаніям пропонувати споживачам продукцію, розроблену спеціально для їхнього типу шкіри або вирішення конкретних проблем. Отже, персоналізація не тільки задовольняє естетичні потреби, але й допомагає вирішувати медичні та доглядові задачі [1].

Для косметичних брендів персоналізація стає стратегічним пріоритетом, що дозволяє виділятися на переповненому ринку та підвищувати конкурентоспроможність. Вона стає важливим чинником для довгострокового розвитку, оскільки забезпечує більш точну взаємодію з клієнтами та можливість постійного вдосконалення продуктів через аналіз споживчої поведінки. В